

İlkokul Çocuklarının Korkuları: Bir Durum Çalışması

Hüseyin MUTLU¹

Asil DERİN KILIÇ²

Zerrin BÖLÜKBAŞI MACİT³

Özet

Bu çalışma ilkokul çocuklarının ne gibi korkular yaşadıklarının öğrenilmesi amacıyla yapılmıştır. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum çalışması tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu, İzmir ili Kemalpaşa ilçesinde bulunan, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Sekiz Eylül İlkokulu'nda öğrenim gören ve çalışmaya gönüllü olarak katılan 8 ilkokul öğrencisi ve bu öğrencilerin annelerinden oluşmaktadır. Çalışmanın verileri, açık uçlu 6 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular çalışma grubunda yer alan öğrenciler ve annelerine yüz yüze görüşme şeklinde yöneltilmiş ve yanıtlar ses kaydı olarak alınmıştır. Toplanan veriler çocukların görüşleri ve annelerin görüşleri olmak üzere ayrı ayrı analiz edilmiş ve çeşitli temalar altında toplanmıştır. Araştırma bulgularına bakıldığında çocukların korkularının karanlık, tıbbi işlem, yükseklik, vahşi hayvanlar olduğu görülmektedir. Korkuların nedenlerinin ise yaşantısal ve düşünsel faktörler olduğu belirlenmiştir. Korku anında çocukların ortamı terk etme/kaçma, kendini rahatlatmaya çalışma, ebeveyninden yardım isteme ve ağlama gibi davranışları gerçekleştirmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: *Korku, çocuklar, ilkokul çağı*

Fears of Primary School Children: A Case Study

Abstract

This study was conducted to learn what kind of fears primary school children experience. The study was carried out using the case study technique, which is one of the qualitative research methods. The study group of the study was composed of 8 elementary school students and their mothers who voluntarily attended the Sekiz Eylül Primary School, which is affiliated to the Ministry of National Education, located in Kemalpaşa district of İzmir. The data of the study were collected with a semi-structured interview form consisting of 6 open-ended questions created before the research. The questions in the semi-structured interview form were directed to the students and their mothers in the study group in the form of face-to-face interviews, and the answers were recorded as audio. The collected data were analyzed separately and collected under various themes, namely children's views and mothers' views. Looking at the research findings, it is seen that the children's fears are darkness, medical procedures, altitude, wild animals. It has been determined that the causes of fears are experiential and intellectual factors. It was learned that in times of fear, children performed behaviors of leaving / running away, trying to relax themselves, asking for help from their parents and crying.

Keywords: *Fear, children, primary school*

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü, hmutlu145@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1036-9528

² Kafkas Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü, sevdakilic@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-1522-654X

³ Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümü, zerrinbm@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1942-4431

Giriş

Psikoloji biliminin önemli konularından biri olan korku kavramı, birçok araştırmacı tarafından ele alınmış ve genel olarak; görünür (gerçek) ya da görünmeyen (gerçek dışı) tehlike ve tehdit edici durumlar karşısında verilen duygusal bir reaksiyon olarak tanımlanmıştır (Gullone, 2000). Korkuların temelde iki kaynağı olduğuna işaret edilmiştir. Bunlardan biri doğal korku diğeri ise öğrenilmiş korkudur. Doğal korkular doğumla başlar ve insan doğasının bir parçasıdır. Öğrenilmiş korkular ise, bireyin doğal yaşam sürecinde uyarılar sonucunda ortaya çıkan korkulardır (Zulliger, 2005).

Birçok kuramcı tarafından, insanın temel duygularından biri kabul edilen korkunun, bireyin hayatta kalmasını sağlama işlevinin olması nedeniyle önemli olduğu belirtilmektedir (Mineka ve Öhman, 2002). Bu işlevsel yönü nedeniyle korkular normal gelişimin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Yapılan çalışmalarla da bu görüş desteklenmiş ve özellikle çocukluk çağında, korkuların görülme sıklığının ve çeşitliliğinin yüksek olduğu vurgulanmıştır (Burnham, Lomax ve Hooper, 2012; Serim-Yıldız, Erdur-Baker ve Bugay, 2013; Zisenwine, Kaplan, Kushnir ve Sadeh, 2013).

Çocukluk çağı korkuları, her ne kadar gelişimin doğal bir parçası olarak kabul edilse de, yaşanan korkuların seviyesi, çocukların yaşam işlevselliğine ket vurabilmektedir (Visagie ve Loxton, 2014). Korkuların, normal gelişimin bir parçası olduğu ve zamanla kendiliğinden ortadan kalkacağına ilişkin normalleştirme eğilimi bazen yaşamsal işlevselliğe verdiği zararın gözden kaçırılmasına ve korkunun bir anksiyete bozukluğuna ya da fobiye dönüşmesine neden olabilmektedir (Muris, Merckelbach, Gadet ve Moulart, 2010). Korku duygusu bu yönüyle kaygı ve fobi duyguları ile ilişkilidir ve çoğu zaman bu duygularla iç içe geçmiş bir şekilde algılanmaktadır (Kim, 2017). Korku ile ayırt edilmesi zor olan ve çoğu kez korku duygusu ile karıştırılabilen fobi ve kaygı duyguları, korku ile yakından ilişkili olsalar da aslında farklı duygu durumlarını ifade etmektedirler (Muris ve diğ., 2010; Di Riso, Salcuni, Chessa ve Lis, 2010). Fobi ve korku duygu durumunu birbirinden ayıran üç temel nokta vardır;

- (a) korkunun yaş ve gelişim dönemi ile uyumlu olmaması,
- (b) günlük yaşamın korkuya göre düzenlenmesi ile bireyin işlevselliğine büyük ölçüde zarar vermesi ve
- (c) normal olduğu düşünülen çocukluk çağı korkularına göre çok daha uzun sürmesi fobileri korkudan ayıran en temel özellikleridir (Ollendick, King ve Muris, 2002).

Kaygı da korku ile çok yakından ilişkili olan bir diğer duygudur. Geçtan (2016), kaygı ve korkuların ortak bir noktadan hareketle ortaya çıktıklarını ve benzer fiziksel tepkilere neden olabileceklerini ifade etmektedir. Horney (2014) ise, kaygıları subjektif korkular olarak tanımlamaktadır. Bu benzerlikler nedeniyle iç içe geçmiş bir durumda olan kaygı ve korku duyguları aslında birbirlerinden farklı duygulardır. Korku, tehlikeli bir durum ya da uyarı karşısında verilen duygusal bir tepki iken; kaygı, gerçek bir tehlike olmaksızın kişisel düşüncelere dayalı bir tehdit senaryosu kurgusu ile verilen duygusal bir tepkidir (Muris ve diğ., 2010).

Birçok duygu ile benzerlik gösteren korkunun literatürde pek çok kavram ile ilişkilendirilerek araştırıldığı görülmektedir. Korkular; yaş, cinsiyet, sosyoekonomik ve kültürel durum, etnik köken, sosyal ilişkiler, doğum sırası ve kişilik yapısı, yaşanan ortam ve coğrafi konum gibi birçok faktör ile ilişkilendirilmiştir (Burnham ve diğ., 2012). Çocuk ve ergen korkularının gelişiminde yaş en önemli değişkenlerden biri olmakla birlikte bu bağlamda birçok araştırma gelişim sürecine de değinmektedir (Marks, 1987). Warren ve Sroufe (2004), okul

çağında olan 6 ve 10 yaş arasındaki çocukların okula uyum sürecinde daha çok okul, fiziksel tehlike ve yaralanmalardan korktuklarını; 10 ve 12 yaşları arasındaki ergenlik öncesindeki çocukların, sosyal anlayış ve arkadaşlığın gelişmesini izleyen sosyal hayatla ilgili korkulara sahip olduklarını ve 13-18 yaş arası ergenlerin, kimlik, cinsel ilişki ve fiziksel değişimlerin gelişmesiyle ilgili olarak sosyal hayattan korktuklarını ileri sürmüşlerdir.

Gelişim dönemlerine göre birtakım değişiklikler gösteren korkular Muris ve Merkelbach (2000) tarafından daha kapsamlı bir şekilde ele alınmış alınmıştır. *0-1 yaş korkuları*: destek kaybı, yüksek sesler, ani hareketler, yabancılar, büyük nesnelerin aniden ortaya çıkması, ayrılık, yenilik, yükseklik, ebeveyninden ayrılma, zarar görme, tuvalet vb.; *1-3 yaş korkuları*: büyük hayvanlar, karanlık oda, büyük nesne ve makineler, yılanlar, yalnız kalma, ebeveyninden ayrılma vb.; *3-6 yaş korkuları*: gece duyulan ses, ebeveyninden ayrılma, karanlık oda, vahşi hayvanlar, yılan, hayali şeyler, fiziksel yaralanma, kötü kişiler (hırsız, katil, çocuk kaçıran vb.) ve rüyalar, hayaletler, canavarlar, cadılar, yalnız kalmak, gök gürültüsü vb.; *6-12 yaş korkuları*: karanlık, fırtına, kaybolmak, kaçırılmak, yalnız kalmak, kötü kişiler, canavarlar, hayvanlar, fiziksel tehlike ve yaralanma, kötü rüyalar, kaza geçirmek, ceza, yabancılar, hastalanmak, sosyal korkular, savaş, acı çekmek, sınav, sınıfta kalmak, okulda başarısız olmak vb.; *13-18 yaş korkuları*: suç, incitilmek veya kaçırılmak, yalnız kalmak, sınav, sınıfta kalmak, okulda başarısız olmak, cezalandırılmak, kişilerarası ilişkiler, eleştirilme, savaş, uyuşturucu maddeler, bombalanmak, yalnız olmak vb. şekilde sıralanmaktadır. Gelişimin doğal bir parçası olan bu korkuların yaşa göre değişen birçok kaynağı vardır. Bunların başında öncelikle büyüme ve olgunlaşma gelir. Çocuklar büyüdükçe ortaya çıkabilecek tehlikelerin farkına varırlarken korkularıyla da nasıl baş edebileceklerini öğrenmeye başlarlar. Çocukların korkularıyla baş etme yöntemlerini öğrenmesiyle birlikte kendilerine olan güvenleri artar ve dolayısıyla da korkularında azalma olur (Szpunar ve Young, 2012).

Çocukluk çağı korkularının cinsiyete göre farklılıklar gösterdiği de birçok çalışmada ortaya konulmuştur. Literatürden elde edilen bilgiler dikkate alındığında kız çocukların erkek çocuklarına göre daha çok korktukları belirtilmiştir (Gullone, 2000). Alanyazın incelendiğinde çocukluk çağı korkularının genel olarak, *cinsiyet* (Burnham, 2005; Burnham ve diğ., 2012; Maraşuna ve Eroğlu, 2013; Muris, Meesters ve Knoops, 2005), *yaş* (Burnham, 2005; Burnham ve diğ., 2012; Gullone, 2000; Muris ve diğ., 2010), *özel gereksinimli olma durumu* (Bellini, 2004; Tippey ve Burnham, 2009, Zantinge, Van Rijn, Stockmann, Swaab, 2018) ve *kültürler arası farklılıklar* (Axia ve Weisner, 2002; Burnham ve diğ., 2012; Gartstein, Carranza, Gonzalez-Salinas, Ato, Galian, Erickson ve Potapova, 2016; Li ve Prevatt, 2007) gibi değişkenlerle ilişkili olup olmadığı araştırılmıştır.

Alanyazın incelendiğinde ülkemizde ilkökul dönemindeki çocukların korkularına ilişkin çalışmaların sınırlı sayıda olduğu dikkati çekmektedir. İlkokul çağı Erikson, Freud, Piaget gibi kuramcılara göre öncelikle ergenlik dönemi ve sonrasında yetişkinliğe geçiş süreci açısından önemli bir dönemdir (Özdemir, Güzel-Özdemir, Kadak ve Nasiroğlu, 2012). Bu nedenle ilkökul dönemindeki çocukların korkularının ve bu korkuları ortaya çıkaran etmenlerin belirlenmesinin, çocukların gerek şimdiki yaşlarında gerekse de ileriki yaşlarda yaşam işlevselliklerinin sağlıklı olması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu düşünceden yola çıkarak bu çalışmada ilkökula devam eden 7-10 yaş arası çocukların ne gibi korkularının olduğuna ilişkin hem çocuklardan hem de annelerinden bilgi alınması amaçlanmıştır. Çalışmada çocukların korkularına ilişkin görüşleri aşağıda yer alan açılardan incelenmiştir:

1. Çocukların nelerden korktuklarına ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Çocukların nelerden korktuklarına ilişkin annelerinin görüşleri nelerdir?
3. Çocukların korkularının neden oluştuğuna ilişkin görüşleri nelerdir?
4. Çocukların korkularının neden oluştuğuna ilişkin annelerin görüşleri nelerdir?
5. Çocukların bir şeyden korktukları zaman neler yaptıklarına ilişkin görüşleri nelerdir?
6. Çocukların korkuları nedeniyle yapamadıkları davranışlara ilişkin annelerin görüşleri nelerdir?

Yöntem

Araştırma nitel bir durum çalışması olarak planlanıp yürütülmüştür. Durum çalışmaları, ‘nasıl’ ve ‘niçin’ sorularını temel almakta, araştırmacının kontrol edemediği bir olgu ya da olayı derinliğine incelenmesine olanak vermektedir (Yıldırım ve Şimşek 2011).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubun İzmir ili Kemalpaşa ilçesinde bulunan Sekiz Eylül İlkokulu’na devam eden 8 öğrenci ve anneleridir. Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan “maksimum çeşitlilik örnekleme” tekniği kullanılarak belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vermektedir (Yıldırım ve Şimşek 2011). Maksimum çeşitliliğin sağlanması adına her sınıf düzeyinden (1, 2, 3, 4) ikişer öğrenci çalışmaya alınmıştır. Ayrıca alınan ikişer öğrencinin biri kız biri ise erkek öğrenci olarak belirlenmiştir. Gerek anneler gerekse de çocuklarla yapılan görüşmeler yeterli görüldüğünden diğer bir deyişle veri doyumuna ulaşıldığına karar verildiğinden yapılan görüşmelerin araştırma açısından yeterli olduğu değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Katılımcı Çocukların Özellikleri

Katılımcılar	Cinsiyet	Sınıf Düzeyi	Yaşı
Öğrenci 1	K	1	7
Öğrenci 2	E	1	7
Öğrenci 3	K	2	8
Öğrenci 4	E	2	8
Öğrenci 5	K	3	9
Öğrenci 6	E	3	9
Öğrenci 7	K	4	10
Öğrenci 8	E	4	10

Tablo 2. *Katılımcı Annelerin Özellikleri*

Katılımcılar	Yaş	Çocuk Sayısı	Eğitim Düzeyi
Anne 1	43	3	İlkokul
Anne 2	43	2	İlkokul
Anne 3	40	2	Üniversite
Anne 4	41	1	Üniversite
Anne 5	38	2	Lise
Anne 6	40	3	İlkokul
Anne 7	39	4	Lise
Anne 8	33	1	Lise

Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Çalışmada anneler için ayrı çocuklar için ayrı görüşme formları hazırlanmıştır. Her bir görüşme formunun ön yüzüne bilgilendirilmiş onam, demografik bilgiler ve katılımcıların araştırmaya gönüllü şekilde katıldıklarını gösteren imza bölümü konulmuştur. Tüm anne ve çocuklar çalışma konusunda bilgilendirilmiş ve izinleri alınmıştır. Çalışmayı bırakmak istediklerinde bırakabilecekleri söylenmiştir. Verilerin eksiksiz kaydedilebilmesi için ses kaydı yapılacağı söylenmiş ve izinleri alınmıştır.

Veri toplamak için hazırlanan görüşme formları Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü ve Kars Kafkas Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü'nde görev yapmakta olan iki öğretim üyesine görüşleri alınmak üzere gönderilmiştir. Uzmanlar görüşme formlarının uygun olduğu belirtmişlerdir. Bununla birlikte çalışmaya alınan çocukların sınıf öğretmenlerinin de görüşme formları konusunda görüşleri alınmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmaya katılan velilere öncelikle telefonla ulaşılmış ve okula davet edilmişlerdir. Yapılan ön görüşmede çalışma anlatılmış ve izinleri alınmıştır. Daha sonra bir görüşme takvimi belirlenmiştir. Görüşmeler okul rehberlik servisinde gerçekleştirilmiştir. Veri toplama sürecinde her bir katılımcı ile ortalama 10 dakika süren görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alındıktan sonra yazılı dökümleri çıkarılmıştır.

Toplanan veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizi kapsamında verilerin kodlanarak kategorileştirilmesi, temaların bulunması, verilerin kodlara ve temalara göre düzenlenmesi ve tanımlanması, bulguların yorumlanması aşamaları birbirini izlemektedir (Yıldırım ve Şimşek 2011). İçerik analizine yazılı dökümü yapılan verilerin tekrar tekrar incelenmesiyle başlanmıştır. İnceleme süreci iki araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. İncelenen verilerde öne çıkan ve önem taşıdığı değerlendirilen yönler belirlenerek önce kodlar sonra da kategoriler elde edilmiştir. Ardından her iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı üretilen kod ve kategoriler karşılaştırılarak kod ve kategoriler netleştirilmiştir. Temalar kodları belirli kategoriler altında toplayan yapılardır. İçerik analizinde kullanılan temalar ise benzer kodların bir araya getirilip yorumlanması ile meydana çıkarılmıştır.

Veri toplama ve analizi işlemlerinin geçerliğinin sağlanması amacıyla toplanan verilerin kendi içinde tutarlı ve anlamlı olmalarına dikkat edilmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, veri toplama aracı ve veri analizi arasındaki tutarlık sürekli göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları ise alan yazın taramasına dayanılarak hazırlanmış, uzman görüşlerine sunulmuş ve deneme görüşmelerinde deneyerek şekillendirilmiştir. Ayrıca gerek kodlamanın yapılması gerekse temaların belirlenmesi işlerinin iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı yapılarak karşılaştırılması ile de veri analizi işinin geçerlik ve güvenilirliği artırılmaya çalışılmıştır. İki araştırmacı tarafından ayrı ayrı yapılan içerik analizi sonucunda araştırmacılar arası güvenilirliğin %97 olduğu görülmüştür.

Bulgular

Aşağıda araştırma sürecinde elde edilen bulgular araştırma soruları ve araştırmanın temaları doğrultusunda sunulmaktadır.

Çocukların nelerden korktuklarına ilişkin görüşleri

Çocukların korkularına ilişkin görüşleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3. Çocuklarına Korkularına İlişkin Frekans Tablosu

Korkular	f
Karanlık	4
Tıbbi işlem	3
Yükseklik	3
Vahşi hayvanlar	2
Köpekler	2
Yabancı insanlar	2
Anneden ayrı kalmak	2
Maskeler	2
Yakın bir kişinin ölmesi	2
Cehennem azabı	1
Nefessiz kalmak	1
Sınıf arkadaşlarından ayrılmak	1

Çocukların nelerden korktuklarına ilişkin görüşlerinden örnekler şu şekildedir:

“En çok yılan, aslan, kaplan ayıdan korkuyorum. Bunlardan başka kocaman köpeklerden korkarım. Başka, karanlıktan çok korkarım ben. Başka çok yüksekte durmaktan korkuyorum. Başka da kan aldirmaktan çok korkarım” (Ö1).

“Bir tanıdığımın ölmesinden korkarım. Annem, babam, ablalarım, akrabalarım. Bir de yanardağlardan korkarım. Aslında yanardağ hiç görmedim ama aslında ben cehennem azabından korkuyorum. Yanardağa benziyor ya, ondan” (Ö6).

“Korkunç bir film izlediğimde karanlığa bakınca o filmdeki korkunç yüzlü maskeleri görürüm. Ondandır korkarım. Sonra annemden ayrılmaktan korkarım. Bir de sınıftan ayrılmaktan korkarım” (Ö3).

Çocukların korkularına ilişkin annelerin görüşleri

Çocukların korkularına ilişkin annelerin görüşleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4. *Çocukların Korkuları İle İlgili Annelerin Görüşlerine İlişkin Frekans Tablosu*

Korkular	f
Yakın bir kişinin ölmesi	3
Anneden ayrı kalmak	3
Karanlık	2
Yükseklik	1
Tıbbi işlem	1
Arkadaşlık ilişkilerinin bozulması	1
Yalnız kalmak	1
Kalabalıkta kaybolmak	1
Elektronik aletlerden uzak kalmak	1
Hayalet	1
Hayvanlar	1
Başarısız olma	1
Yabancı kişiler	1
Birisinin kızmaması	1

Çocukların nelerden korktuklarına ilişkin annelerin görüşlerinden örnekler şu şekildedir:

“Bizi kaybetme korkusu var. Kaybetme derken ölmemizden korkuyor. Siz ölürseniz biz ne yaparız, nasıl yaparız. Acaba sen ölürsen babam yeniden evlenir mi? Babam ölürse sen ne yaparsın gibi soruları sık sık soruyor. Bundan başka karanlıktan korkar. Kedi köpeklerden korkar. Başka da bildiğim bir korkusu yok” (A1).

“Yani ailesine bağlı bir çocuk. Anne babasını kaybetme korkusu çok belirgin değil ama bazen hissedebiliyorum bunu. Ben anne babamı çok kötü bir trafik kazasında kaybettim. Dolayısıyla ister istemez çocuklarıma yansıdı işte o zaman büyük kızım vardı. Öyle bir şey olabilir. Onla ilgili. Bir de elektrik kesilmesi onda çok büyük bir korku yaratıyor. Çünkü bilgisayar ve telefonsuz kalamıyor. Zaten saatle ayarlı programımız var. Bu konuda ceza almaktan korkuyor ki bu hafta sonu bilgisayarla oynayabilsin. En büyük cezamız bu” (A6)

“Bence beni kaybetmek korkusu var. Kaybetme derken, onu yalnız bırakacağım korkusu. Başka işte babam kızacak, ablam kızacak, annem kızacak, kızma korkusu var. Bir de gece ablası öyle hayalet mayalet falan gibi şeylerden bahsediyormuş, onlardan korkuyor” (A3).

Çocukların korkularının neden oluştuğuna ilişkin görüşleri

Çocukların korkularının neden oluştuğuna ilişkin görüşleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 5. *Çocuklarının Korkularının Nedenlerine İlişkin Frekans Tablosu*

Korkuların Oluşma Nedeni	f
Düşünsel nedenler	8
Yaşantısal nedenler	6

Çocukların korkularının nedenlerine ilişkin görüşlerinden örnekler şu şekildedir:

Kötü hayaller gördüğüm için. Aklımda canlandırdığım için kötü şeyler hayal ediyorum. Kurdu ormanlarda hayal ediyorum. Mesela ayı da öyle. Ormanda bir gün amcamla ikimiz kalmıştık. Orada akşam olmuştu. Orada ayı çıkar diye çok korkmuştuk. Karanlıkta da birden ortaya bir şey çıkacak. Ya da ben dışlerimi fırçalarken arkama bakacağım bir şey çıkacak ya da kapıya bakacağım bir şey çıkacak öyle. Mesela Spiderman çıkacak, öyle şeyler” (Ö4)

“Küçükken tek başıma bir şeyde, tuvalette kilitli kalmıştım. Elektrikler gitmişti. Ondan sonra hep korkmaya başladım. Karanlıkta garip garip hayaller geliyor gibi oluyor. Birisi evin içinde bize bakıyor gibi oluyor. Karanlığın içinde görmediğim bir şeylerin olduğunu düşünüyorum. Sevdiklerimin ölmesi ile ilgili bir şey olmadı ama annemle ilgili öldü rüyaları gördüm birkaç kere. Sonra başladı o” (Ö7)

Çocukların korkularının neden oluştuğuna ilişkin annelerin görüşleri

Tablo 6. Çocukların Korkuları İle İlgili Annelerin Görüşlerine İlişkin Frekans Tablosu

Korkuların Oluşma Nedeni	f
Yaşantısal nedenler	4
Ebeveynlerden kaynaklanan nedenler	3
Düşünsel nedenler	2

Çocukların korkularının nedenlerine ilişkin annelerin görüşlerinden örnekler şu şekildedir:

“Yani tahminimce anlamlandıramıyor. Anlamlandıramayınca da bir iki konuştuğumuzda da işte karanlıkta da anne sanki bir şey olacak gibi hissediyorum, diyor. Biri varmış gibi hissediyorum diyor” (A4)

“Korkuların nedenleri birazcık benden kaynaklanıyor hocam. Çocukluğumda gençliğimde çok kötü günler geçirdim. Ailemden ayrı kalmam, çok kötü bir evlilik geçirmem. İster istemez ailemle aramdaki sorunlar ona da yansıyor. Büyüdü artık çocuk anlıyor artık. Ben onu biraz dert ortağım gibi görüyorum herhalde. Öyle yapınca da bensiz olamayacağımı düşünüyorum, ben ölürsem kendisi kalır diye korkuyor” (A7).

“Çevre faktörü, insanlar, kuralsızlık. Biz bir yere gittiğimiz zaman hep şunu öğrettik. İnsanlara saygılı ol, kurallara uy, parkta belirli kurallar vardır, yapılması gereken yapılmaması gereken ya da yolda belli kurallar vardır. Okulda belli kurallar vardır. Bizim çocuğumuz kurallar üzerine gidiyor. Ama karşıdaki kuralları çiğnediği için kendini bir tehdit altında görüyor. Merdivenlerde koşturuyorlar, itekliyorlar, atlıyorlar ve biz onu anasımından öncesinden beri yaşıyoruz. İlk mesela ben buraya gelmeden önce Cumhuriyet İlkokulu’na çocuğumu yazdırmıştım. Okulun ilk günü çocuk çok hevesliydi. Sabah erken kalkmayan çocuk kendi kalktı, beni kaldırdı. Anne hadi geç kalmayalım. Okuldan içeriye girer girmez yapıştı bacaklarıma anne beni buradan götür diye. Kaos gördü. İşte o zaman başladı bu kalabalık içindeki korkuları” (A5).

Çocukların korktuklarında neler yaptıklarına ilişkin görüşleri

Tablo 7. Çocukların Korktuklarında Neler Yaptıklarına İlişkin Frekans Tablosu

Korku Anında Yapılan Davranışlar	f
Ortamı terk etme/kaçma	5
Ebeveyninden destek isteme	4
Düşünsel olarak korkudan uzaklaşma/kendini rahatlatmaya çalışma	3
Ağlama	1

Çocukların korktuklarında neler yaptıklarına ilişkin görüşlerinden örnekler şu şekildedir:

“Ben korktuğum zaman ağlarım. Annemi düğünde kaybettiğimde çok ağlamıştım. Bir de oradan hemen kaçmaya çalışırım” (Ö2).

“Korktuğum zaman hemen su içmek isterim. Birazcık korkumu geçiriyor. Çünkü o an kalbim falan çok hızlanıyor, canım hiçbir şey istemiyor. Bir de başka bir yerde oturup sakin bir şekilde beklemek isterim. Otururken korkulacak bir şey yok derim kendime” (Ö5).

“Korktuğum zaman bir şeyin altına girerim. Mesela geceleri isterse hava elli derece olsun. Çok sıcak olsun yine de battaniyenin altından çıkmıyorum korktuğum zaman. Panik olurum, hemen mum, ışık falan ararım. Bazen gözlerimi kapatıyorum, görmemek için. Bir de direkt annemin yanına koşuyorum” (Ö8).

Çocukların korkuları nedeniyle yapamadıkları davranışlara ilişkin annelerin görüşleri

Tablo 8. Çocukların Korkuları Nedeniyle Yapamadıkları Davranışlarla İlgili Anne Görüşlerine İlişkin Frekans Tablosu

Korku nedeniyle yapılamayan davranışlar	f
Yabancı kişilerle iletişime geçememe	3
Yalnız başına dışarı çıkamama	3
Anneden ayrı kalamama	3
Karanlık bir yerden geçememe	3
Geceleri yalnız yatamama	2
Alternatif etkinlik düşünememe	1

Çocukların korkuları nedeni ile yapamadıkları davranışlara ilişkin annelerin görüşlerinden örnekler şu şekildedir:

“Mesela okulda yalnız kalmaktan korkuyor. İlla ki benim de okulda onu beklememi istiyor. Bir de kendi başına sokağa çıkamıyor. Benimle çıkarsa çıkıyor” (A2)

“İlk etapta alternatif bir şeyler düşünmüyor. Düşünmüyor. İlk bir bocalıyor, eyvah ne olacak şimdi diye. Çok morali bozuluyor. Daha sonra diğer oyuncaklarıyla aslında daha çok vakit geçiriyor bilgisayarla ama bunun farkında olmuyor” (A6).

“Yani şöyle söyleyeyim. Kapının önüne yalnız çıkıp da bisiklet süremez. Yoldan birisi geçtiği zaman koş koş eve geliyor, anne yoldan birisi geçti diyerek. Bizim evimiz ana yolda bir de koş koş eve geliyor yani.

İki gün önce falan okulun şurada bıraktım, oğlum git bakalım gidebiliyor musun, ben arkanda olmadan dedim. Bir baktım koşu koşu geri geldi. Anne bugün okulun önünde çok insan var dedi. İnsanlar her zaman var, neden böyle düşünüyorsun dedim. Hayır sen de gel dedi. O da işte hep beni gördüğü için olabilir. Bir de gece asla bensiz yatamaz. Biz zaten o doğduğundan beri eşimle ayrı yatıyoruz. Ben oğlumla yatıyorum. Ama bunun bilinmesinden de çok rahatsız oluyor. Eve misafir gelince koşu koşu yastığını benim yatağımdan kendi yatağına taşıyor birisi benimle yattığını anlar diye” (A8).

Tartışma ve Sonuç

Araştırma sonuçlarına bakıldığında, çocukların nelerden korktuklarına ilişkin sorulan soruya yanıt olarak verilen karanlık, tıbbi işlemler ve yükseklik korkularının daha yüksek sayıda olduğu görülmektedir. Ancak çocukların ifade ettikleri korku çeşitliliğinin oldukça geniş olduğu görülmektedir. Konu ile ilgili yapılan diğer çalışmaların sonuçlarına bakıldığında da çocukların bu çalışmadaki sonuçlara benzer yanıtlar verdikleri görülmektedir. Salcuni ve diğerleri (2009) çalışmalarında 6-10 yaş arası çocukların ölüm, vahşi hayvanlar, acı çekmek, yabancı kişiler gibi korkularının olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Muris ve diğerleri (2000) de 4-12 yaş arası çocuklar, ebeveynlerden ayrı kalma, vahşi hayvanlar, hayali yaratıklar, fiziksel yaralanma, kötü kişiler (hırsız, katil, çocuk kaçıran vb.), yalnız kalma, gök gürültüsü, kaybolma, kaçırılma, kötü rüyalar, ceza alma, yabancılar, savaş, acı çekmek, okulda başarısız olma gibi korkularının olduğunu belirtmişlerdir. Bu çalışmada çocukların verdiği yanıtlar arasında tıbbi işlemler, cehennem azabı ve anneden ayrı kalma gibi korkuların olduğu görülmektedir. Bu korkuların gelişimsel olarak doğal korkular arasında olmadığı, ebeveynlerin ya da çevrenin etkisi ile oluşmuş olabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle çocukların korkularının oluşmasında ebeveynlerin de etkili olduğu izlenimi edinilmiştir.

Çalışmada annelere de kendi çocuklarının korkularının neler olduğu sorulmuştur. Anneler de genel olarak çocukların belirttiği korkuları ifade etmişlerdir. Ancak görüşmelerde çocukların ifade ettikleri korkularla annelerin ifade ettiği korkular arasında farklılıklar olduğu da gözlemlenmiştir. Örneğin korkularından birinin cehennem azabı olduğunu söyleyen katılımcının annesinin, çocuğunun en büyük korkuları arasında elektronik aletlerden uzak kalma korkusu olduğunu söylemiştir. Anne ve çocukların yanıtları arasındaki farklılıkların olması, çocukların bazı korkularını ailesi ile paylaşmadığını düşündürmektedir.

Çalışmada çocuklara korkularının neden oluştuğuna ilişkin görüşleri de sorulmuştur. Belirtilen korkuların nedenleri korku nesnesi ile gerçek kötü bir olay yaşama ve korku nesnesi ile kötü bir olay/durum yaşama ihtimalini düşünme olarak kodlanmıştır. Her iki neden de çocuklar tarafından yüksek oranda verilmiştir. Çocukların korkularının nedenlerine ilişkin annelere de soru sorulmuştur. Anneler de kötü bir olay yaşama, kötü bir olay yaşama ihtimalini düşünme temaları ile kodlanan yanıtlar vermişlerdir. Ancak ek olarak kendilerinden de kaynaklanan nedenler olduğunu belirten anneler de olmuştur. Alanyazında çocukların korkularının nedenlerine ilişkin farklı kodlamalar görülmektedir. Du ve diğerleri (2008) yaptıkları çalışmada korkunun biyolojik, çevresel ve zihinsel faktörlerin etkileşiminden kaynaklandığını söylemişlerdir. Korkunun nedenlerine ilişkin en temel çalışmaları gerçekleştiren araştırmacılarından biri olan Rachman (1977) ise korkunun klasik koşullanma, model alma ve olumsuz bilgi transferi (olumsuz anlatım) gibi üç bileşenin tek tek ya da kombine bir şekilde etkisi ile ortaya çıktığını belirtmiştir. Serim-Yıldız ve diğerleri (2013) de çalışmalarında Rachman'ın sınıflandırmasından yola çıkarak çocukluk korkularının nedenlerini araştırmışlardır. Çalışma sonunda katılımcıların korkularının nedeni olarak en fazla model almayı, ikinci olarak olumsuz bilgi aktarımını, üçüncü olarak da koşullanmayı

gördükleri ortaya çıkmıştır. Görüşmeler sırasında bazı annelerin de kendi kaygıları ile birlikte çocuklarına karşı yoğun şekilde korumacı davrandıkları bu nedenle de çocukların anneden ayrı kalma, yabancı kişiler tarafından zarara uğrama, kalabalık ortamlarda başına kötü şeyler geleceğini düşünme gibi korkularının olduğu izlenimi edinilmiştir.

Korktuklarında ne gibi davranışlar sergilediklerine ilişkin sorulan soruya ise çocuklar, ortamı terk etme/kaçma, kendini rahatlatmaya çalışma, ebeveyninden yardım isteme ve ağlama davranışlarını belirtmişlerdir. Gartstein ve diğerleri (2016) de çalışmalarında kaçma, ağlama ve yardım için çığlık atma davranışlarının korku sırasında en çok verilen tepkiler olduğunu belirtmişlerdir. Alanyazındaki sonuçlar ile bu çalışmadaki sonuçların genel olarak benzer olduğu görülmektedir.

Son olarak annelere çocukların korkuları nedeniyle hangi davranışları gerçekleştiremedikleri sorulmuştur. Annelerin en çok yabancılarla iletişime geçememe, yalnız başına dışarı çıkamama, anneden ayrı kalamama, karanlık bir yerden geçememe, geceleri yalnız yatamama ve alternatif bir etkinlik düşünememe yanıtlarını verdikleri görülmüştür. Bu yanıtlara bakıldığında korkulara yönelik başa çıkma davranışlarının genel olarak yaşam işlevlerine ket vuran davranışlar olduğu görülmektedir. Bu bulgulara bakıldığında ebeveynlerin çocuklarının korkularına ilişkin sağlıklı ve işlevsel çözümler geliştirme konusunda yetersiz oldukları, genellikle korkulara yönelik korumacı tavır aldıkları düşünülmektedir.

Bu sonuçlar doğrultusunda şu önerilerde bulunulabilir:

- Okullarda ebeveynlere gelişimsel süreçler ve anne baba tutumları ile ilgili aile eğitimi etkinlikleri yapılabilir.
- Araştırma daha büyük çalışma grupları ile yapılabilir. Bununla birlikte korkulara ilişkin yaş, cinsiyet, köy-kent, ebeveyn-çocuk karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Axia, V. D. ve Weisner, T. S. (2002). Infant stress reactivity and home cultural ecology of Italian infants and families. *Infant Behavior & Development*, 25(3), 255-268.
- Bellini, S. (2004) Social skill deficits and anxiety in high-functioning adolescents with autism spectrum disorders. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 19(2), 78–86.
- Burnham, J.J. (2005). Fears of Children in the United States: An Examination of the American Fear Survey Schedule With 20 New Contemporary Fear Items. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 38(2), 78-91.
- Burnham, J., Lomax, R. ve Hooper, L. (2012). Gender, Age, and Racial Differences in Self-Reported Fears Among School-Aged Youth. *Journal of Child and Family Studies*, 22(2), 268–278.
- Di Riso, D, Salcuni, S., Chessa, D. ve Lis, A. (2010). The Fear Survey Schedule for Children-Revised: Normative Developmental Data in Italy. *Perceptual and Motor Skills*, 110(2), 625-46.
- Du, S., Jaaniste, T., Champion, G.D., ve Yap, C.S. (2008). Theories of fear acquisition: The development of needle phobia in children. *Pediatric Pain Letter*, 10(2), 13–17.
- Gartstein, M.A., Carranza, J.A., González-Salinas, C., Ato, E., Galián, M.D., Erickson, N.L., ve Potapova, N. (2016). Cross-Cultural comparisons of infant fear: A multi-method study in Spain and the United States. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 47(9) 1178–1193.
- Geçtan, E. (2016). *İnsan Olmak*. 13. Basım. İstanbul. Metis Yayınları.
- Gullone, E. (2000). The development of normal fear: A century of research. *Clinical Psychology Review*, 20(4), 429–451.

- Horney, K. (2014). *Çağımızın Nevrotik Kişiliği* (2. baskı). İstanbul. Sel Yayıncılık.
- Kim, H.J. (2017). Reducing fear during childhood to prevent anxiety disorders later: Insights from developmental psychobiology. *Policy Insights from the Behavioral and Brain Sciences*, 4(2), 131-138.
- Li, H. ve Prevatt, F. (2007). Fears and related anxieties across three age groups of Mexican American and white children with disabilities. *The Journal of Genetic Psychology*, 168(4), 381-400.
- Maraşuna, A. O. ve Eroğlu, K. (2013). Ortaokul öğrencilerinin tıbbi işlem korkuları ve etkileyen faktörler. *Güncel Pediatri*, 11(1), 13-22.
- Marks, I. (1987). *Fears, phobias, and rituals: Panic, anxiety and their disorders*. New York: Oxford Univ. Press.
- Mineka, S. ve Öhman, A. (2002). Phobias and preparedness: The selective, automatic, and encapsulated nature of fear. *Biological Psychiatry*, 52(10), 927-937.
- Muris, P., Meesters, C. ve Knoop, M. (2005). The relation between gender role orientation and fear and anxiety in nonclinically-referred children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 34(2), 326-332.
- Muris, P. ve Merckelbach, H. (2000). How serious are common childhood fears? II. the parent's point of view. *Behaviour Research and Therapy*, 38(8), 813-818.
- Muris, P., Merckelbach, H., Gadet, B. ve Moulart, V. (2010). Fears, worries and scary dreams in 4 to 12 year old children: Their content, developmental pattern and origins. *Journal of Clinical Child Psychology*, 19(1), 43-52.
- Ollendick, T., King, N. ve Muris, P. (2002). Fears and phobias in children: Phenomenology, epidemiology, and aetiology. *Child and Adolescent Mental Health*, 7(3), 98-106.
- Özdemir, O., Güzel-Özdemir, P., Kadak, M.T. ve Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(4), 566-589.
- Rachman, S. (1977). The conditioning theory of fear-acquisition: A critical examination. *Behaviour Research and Therapy*, 15(5), 375-387.
- Salcuni, S., Di Riso, D., Mazzeschi, C. ve Lis, A. (2009). Children's fears: A survey of Italian children ages 6 to 10 years. *Psychological Reports*, 104(3), 971-988.
- Serim-Yıldız, B., Erdur-Baker, Ö. ve Bugay, A. (2013). The common fears and their origins among Turkish children and adolescents. *Behaviour Change*, 30(3), 199-209.
- Szpunar, M. ve Young, A.R. (2012). Information processing biases in behaviorally inhibited children: Response to threat and novelty. *Child Health and Education*, 4(1), 47-63.
- Tippey, J. ve Burnham, J. (2009). Examining fears of gifted children. *Journal for the Education of the Gifted*, 32(3), 321-339.
- Visagie, L. ve Loxton, H. (2014). Child-friendly procedures and accommodations for the use of a self-report fear survey with children who have visual impairments: Reflections on a South African case study. *British Journal of Visual Impairment*, 32(3), 179-190.
- Warren, S. L. ve Sroufe, L. A. (2004). *Developmental issues. Phobic and anxiety disorders in children and adolescents: A clinician's guide to effective psychosocial and pharmacological interventions*. New York: Oxford University Press.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zantinge, G., Van Rijn, S., Stockmann, L. ve Swaab, H. (2018). Concordance between physiological arousal and emotion expression during fear in young children with autism spectrum disorders. *Autism*, 23(3), 629-638.
- Zisenwine, T., Kaplan, M., Kushnir, J. ve Sadeh, A. (2013). Night-time fears and fantasy-reality differentiation in preschool children. *Children Psychiatry Human Development*, 44(1), 186-199.
- Zulliger, H. (2005). *Çocuklarımızın korkuları*. (Çev. K.Şipal) (3. basım). Cem Yayınevi, İstanbul.